

El risc de perdre la vida o la llibertat va marcar molts catalans

Els dos exilis

ALBERT MANENT

La caiguda del règim franquista va permetre que a Catalunya es fes balanç de l'aportació dels exiliats del 1939. Subratllem que la bibliografia sobre aquesta apassionant matèria no deixa d'augmentar. En donarem alguns nous exemples, però abans ens volem referir al primer exili.

L'alçament militar del 1936 va provocar un desastre nacional al nostre país. Desfet l'exèrcit espanyol a Barcelona, els extremistes, sobretot de la FAI, es feren amos de la situació i la Generalitat va quedar molt afeblida i sovint impotent. Van començar els incendis de les esglésies, els assassinats de gent de dreta i del món religiós, i el poder es pot dir que era al carrer. Consellers del nostre govern, alcaldes,

Els qui s'establiren a Europa o Amèrica van publicar centenars de revistes i llibres en català. Suplien així una cultura i una llengua que durant anys van estar prohibides al país

cònsols i membres de partits polítics esmerçaren els seus esforços a salvar persones i així van poder fugir del perill de mort escriptors com Sagarra, Carles Soldevila, Josep Pla i Gaziol, però també industrials, monàrquics, carlins i eclesiàstics. *Els 'catalans de Gènova': història de l'èxode i adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra* (Abadia de Montserrat), de Rubèn Doll-Petit, explica la tragèdia de més de dotze mil exiliats catalans que en pocs mesos van fer cap a Gènova fugint del terror.

FRANK JENSEN

L'autor precisa: "La Generalitat no podia controlar l'ordre públic i, com que era incapaç de neutralitzar la violència i els assassinats, va dedicar tots els esforços a salvar vides". Foren especialment els consellers Josep Maria Espanya i Ventura Gassol, amb l'aprovació de Companys, els qui treballaren més per obtenir la sortida, en vaixells italians, francesos, alemanys i d'altres, dels qui tenien la vida en perill. En arribar a la Itàlia feixista no tots els exiliats eren ben vistos pel cònsol espanyol, que els pressionava perquè anessin a

l'Espanya franquista i sobretot els de la Lliga s'hi resistien. L'obra de Doll-Petit és modèlica i aporta la llista nominal d'uns 5.300 refugiats.

El 1939 es va produir l'altre exili, el nacionalista o republicà, que arribaria potser als dos-cents mil refugiats a l'Estat francès. Una gran tragèdia i un èxode bíblic amb corrues de gent fugint, gairebé sense res, per les carreteres vers la frontera i sota les bombes de l'aviació franquista. *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, de Rovira i Virgili, és l'expressió màxima d'aquesta fugida.

Els qui s'establiren a Europa o Amèrica van publicar centenars de revistes i llibres en català. Suplien així una cultura i una llengua que durant anys van estar prohibides al país. Fruit d'aquesta època, sobretot de les dues primeres dècades, és, per exemple, l'obra de Vicenç Riera Llorca *Cròniques americanes* (Fundació Pere Coromines), que recull els seus textos d'exili, sobretot els editorials de *Pont Blau*, revista literària de Mèxic (1952-1963). La publicació feia realment de pont entre l'interior i els emigrats i fou Riera qui el 1946 descobrí Joan Fuster i li donà tribuna en una altra publicació: *La Nostra Revista*. Els textos de Riera fixen una doctrina sobre el fet nacional, els Països Catalans i la vida literària a Catalunya, que s'anava refent a poc a poc. Riera també hi expressa uns principis literaris. Reculls com *Cròniques americanes* ajuden a refer un mosaic mig esberlat.

Sara Llorens i Carreras (1881-1954) és una altra exiliada il·lustre, casada amb el polític Manuel Serra i Moret. Joan Pujades i Josep Ferrer han tingut cura, a més del volum de Riera, de dues obres d'aquesta personalitat literària, experta en cultura popular i feminista que ara s'havia fet esborradissa i que ha tornat a la vida literària gràcies a *Àlbum Sara Llorens* (Ajuntament de Pineda de Mar), en què el lector podrà gaudir de moltes fotografies d'època. L'obra rescata també articles sobre etnologia i política. Una branca familiar, de tercera generació, que a Buenos Aires conserva el català ha facilitat part de la il·lustració.

Una segona obra de Sara és *l'Epistolari* (Fundació Pere Coromines), que recull no sols la correspondència d'exili sinó la familiar de la primèria del segle XX, la qual ajuda a perfilar la personalitat de Sara Llorens, i, pel seu interès cultural, destaquen les que va adreçar a etnòlegs i folkloristes com Antoni Maria Alcover, Joan Amades, Tomàs Raguier, Rossend Serra i Pagès, l'erudit Ramon Miquel i Planas, etc.

Els dos exilis, tan diferents però coincidents en el risc de la vida o de la llibertat, són una matèria que cada vegada s'estudia més i interessen les noves generacions que no els han viscut.

• ALBERT MANENT. ESCRIPTOR

EL CAU DE LA GUINEU

La pràctica del manifest i la cultura de l'aparador

VINYET PANYELLA

De fa cosa d'un parell d'anys, no serà per manca de manifestos sobre els avatars de la cultura. Tant al nostre país com al del costat existeixen notables professionals de la promoció i de la signatura del manifest amb llarga i provada trajectòria. Molts d'aquests s'arreglaren en la pràctica del manifest com a mitjà de protesta radical o de suport incondicional, sense gaires matisacions. Darrerament, però, s'hi ha anat

produint un canvi a causa del relleu generacional i de la intencionalitat del manifest, no tant com a protesta sinó com a toc d'alerta. Els manifestos que d'uns mesos ençà han sorgit són d'aquesta índole i les variants de la nomenclatura són, si més no, suggerents.

Així, un grup d'escriptors, la major part novel·listes, ens induïa a reflexionar una vegada més sobre el valor de la literatura i la necessitat impe-

riosa de no confondre-la amb determinats productes de baixa intensitat produïts per la indústria cultural; era aquell text en què s'advertia del perill que Sant Jordi fos devorat pel drac. Poc abans de les eleccions al Parlament de Catalunya, tres escriptors, tres, llegien davant dels caps de llista que es van dignar a assistir a la convocatòria un manifest sobre la necessitat de dignificació de la cultura. No sé si és perquè la principal

força del tripartit no hi va enviar ningú, però el fet és que, tal com van les coses, la bondat de la causa no s'ha convertit en objectiu prioritari dels que haurien d'estar per la feina. Proposo que quan es compleixi l'any de la convocatòria se'n faci un bon balanç.

Darrerament han aparegut dos manifestos més sobre la situació cultural a Catalunya de les eleccions ençà. Bé, en realitat ha estat un de sol, perquè el que va promoure el Centre Català del PEN Club els dies en què s'hostatjà al Fòrum 2004 és més aviat una declaració d'intencions de gamma *light* que cal suposar plena de bons propòsits i que tira per elevació en allò que totes les llengües tenen dret a... etcètera. Era pels dies en què des del departament de Cultura es va produir el desmantellament i la càrrega de profunditat contra l'Institut Ramon Llull sense que els meus col·legues del PEN manifestessin el seu parer de manera col·legiada. Diferent fortuna va tenir el manifest signat

►►►